

Dr hab. Krzysztof Szwagrzyk

Warszawa, 25 czerwca 2018 r.

Dolnośląska Szkoła Wyższa we Wrocławiu

Recenzja pracy doktorskiej mgr. Tomasza Greniucha;

„Chrystus za nas, my za Chrystusa”. Historia Zgrupowania Oddziałów Leśnych VII Śląskiego Okręgu Narodowych Sił Zbrojnych pod dowództwem kpt. Henryka Flamego „Bartka”, ss. 484 z aneksami.

Dzieje jednej z największych formacji zbrojnego podziemia antykomunistycznego w Polsce – Zgrupowania Narodowych Sił Zbrojnych dowodzonego przez kpt. Henryka Flamego ps. Bartek były do niedawna tematem nieznanym. Tajemnicą liczącego w szczytowym okresie dwustu osiemdziesięciu żołnierzy oddziału pozostawała nie tylko toczona przez niego walka, ale także – a może przede wszystkim – fizyczna likwidacja wielu jego członków dokonana w ramach specjalnej operacji Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego zrealizowana pod kryptonimem „Lawina”. Przez blisko półwiecze trwania komunizmu w Polsce i wiele lat po jego upadku historia Zgrupowania NSZ „Bartka” była przemilczana, a w przestrzeni publicznej funkcjonował jedynie jego zdeformowany obraz stworzony przez wywodzących się z aparatu represji lub współpracujących z nim autorów.

Sytuacja ta uległa istotnej zmianie w ostatnich latach. Legendarny już oddział „Bartka” stał się tematem szeregu opracowań poświęconych antykomunistycznemu oporowi zbrojnemu w Polsce, w tym szczególnie podziemi na Śląsku Cieszyńskim. Żadne z nich nie było jednak opracowaniem monograficznym, opisującym go w sposób całościowy. Pionierskiego i – co należy podkreślić – trudnego zadania opracowania pełnej historii Zgrupowania podjął się autor wydanego dwa lata temu m.in. *Króla Podbeskidzia. Biografii kpt. Henryka Flame „Bartka”* mgr Tomasz Greniuch¹.

---

¹ Zob. T. Greniuch, *Król Podbeskidzia. Biografia kpt. Henryka Flame „Bartka”*, Kęty 2008; Idem., *Pluton Śmiertelnych Narodowych Sił Zbrojnych*, „Kwartalnik Wyklęci”, nr 1, styczeń-marzec 2016, s. 173-174.

Konstrukcja rozprawy i wykorzystanie źródeł:

Jak zaznaczył sam autor we wstępie: „Zasadniczym celem opracowania jest kompleksowe przedstawienie działalności Zgrupowania Oddziałów Leśnych VII Śląskiego Okręgu NSZ pod komendą kpt. Henryka Flamego „Bartka” o źródła, relacje świadków i szereg rzetelnych opracowań naukowych, z uwzględnieniem najnowszego stanu badań - tak źródłowych jak i terenowych. Bardzo istotną częścią monografii jest biografia jego dowódcy, kpt. Henryka Flamego (s. 7).

Zakres chronologiczny pracy obejmuje przede wszystkim lata 1945 – 1947, czyli okres działalności oddziału „Bartka”, przy czym początek opisywanych wydarzeń umiejscowiono 15 stycznia 1918 r., a więc w dniu urodzin dowódcy, natomiast datę końcową wyznacza dzień 24 listopada 1950, kiedy to ostatni żołnierze wywodzący się ze zgrupowania „Bartka” ponieśli śmierć w walce z funkcjonariuszami UB (s. 6).

Dzieje oddziału i losy jego dowódcy obejmują obszar Śląska Cieszyńskiego z powiatami bielskim, cieszyńskim i pszczyńskim, które według podziału administracyjnego z 1945 roku znalazły się w obrębie województwa śląsko-dąbrowskiego i zachodniej części Małopolski z powiatami bialskim i żywieckim znajdującymi się w granicach województwa krakowskiego (s. 6).

Za logiczną i merytorycznie uzasadnioną należy uznać konstrukcję liczącej wraz a aneksami 484 strony i zaopatrzonej w ponad 1300 przypisów pracy podzielonej na rozdziały wyodrębnione na zasadzie chronologicznej lub problemowej. Poza wstępem, pierwszych pięć rozdziałów poświęconych zostało kpt. Henrykowi Flame, którego predyspozycje i zdolności przywódcze, rzutowały na działalność Zgrupowania „Bartka” (k. 7). W sposób wyczerpujący i przekonujący zarazem zaprezentowano je w rozdziałach: *Młodość i dorastanie*, *Pilot Myśliwca*, *Udział w Wojnie Obronnej 1939 r.*, *Internowanie i niewola* oraz *Pod okupacją niemiecką*. W trzech kolejnych opisane zostały Narodowe Siły Zbrojne na Śląsku Cieszyńskim, początki antykomunistycznego oporu na tym terenie i schemat organizacyjny VII Śląskiego Okręgu NSZ.

Najbardziej obszerne są rozdziały dziewiąty i dziesiąty zatytułowane: *Zgrupowanie Oddziałów Leśnych Narodowych Sił Zbrojnych i Działalność zbrojna*. W zakończeniu swojego dzieła Autor podjął trud opisu założeń i realizacji operacji MBP „Lawina” - drugiego po Obławie Augustowskiej pod względem liczebności ofiar masowego mordu dokonanego przez komunistów w Polsce. W zakończeniu maszynopisu scharakteryzowane zostały okoliczności,

przebieg i możliwe przyczyny dokonanego 1 grudnia 1947 r. zabójstwa kpt. Henryka Flame, „Bartka”.

Praca powstała w oparciu o bardzo szeroką kwerendę przeprowadzoną w zbiorach Instytutu Pamięci Narodowej znajdujących się w Katowicach, Krakowie i Warszawie. Są to wytworzone przez Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego (MBP) wraz z podległymi mu jednostkami terenowymi, takimi jak wojewódzkie urzędy UB w Katowicach i Krakowie oraz podległe im powiatowe UB w Bielsku, Białej, Cieszynie i Żywcu. Autor wykorzystał też znajdujące się w tych samych zbiorach, a pochodzące głównie z lat 1946-1948 akta Wojskowych Prokuratur Rejonowych i Wojskowych Sądów Rejonowych w Katowicach i Krakowie, a także akta śledztwa prowadzonego przez Oddziałową Komisję Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (KŚZpNP) w Katowicach.

Cennym uzupełnieniem akt przechowywanych w archiwach IPN stanowią źródła zgromadzone w Archiwum Państwowym w Katowicach, Archiwum Straży Granicznej w Szczecinie, Centralnym Archiwum Wojskowym w Warszawie-Rembertowie, Archiwum Miejskim w Karwinie w Czechach, Centralnym Muzeum jeńców Wojennych w Łambinowicach, Instytucie Historycznym im. Gen. Władysława Sikorskiego w Londynie oraz w National Archives w Wielkiej Brytanii.

Na podkreślenie zasługuje udokumentowanie przez autora wspomnień bezpośrednich świadków sprzed lat; członków oddziału, ich współpracowników i rodzin.

Do przemyślenia należy pozostawić Autorowi niepotrzebny fragment ze wstępu dotyczący wartości badanych źródeł: „Najbardziej rzetelną grupę źródeł stanowi archiwum Okręgu Górnośląskiego Związku Żołnierzy Narodowych Sił Zbrojnych (ZZ NSZ). Są to teczki personalne kombatantów, byłych żołnierzy i współpracowników Zgrupowania „Bartka”, w których, obok podań o przyjęcie do Związku, znajdują się własnoręcznie spisane życiorysy. Jest to jedyna grupa źródeł weryfikowana już na etapie ich gromadzenia, bowiem ZZ NSZ, jest jedyną organizacją kombatancą, w której członkostwo jest obowiązkowo weryfikowane przez przynajmniej kilku innych kombatantów (s. 11-12).

Ocena merytoryczna

Podstawowe pytanie w formułowaniu ostatecznej oceny pracy doktorskiej mgr. Tomasz Greniucha dotyczy kwestii, czy Autor podołał trudnemu zadaniu opracowania pierwszej w historii polskiej nauki historii Zgrupowania Oddziałów Leśnych VII Śląskiego Okręgu

Narodowych Sił Zbrojnych pod dowództwem kpt. Henryka Flamego. W opinii recenzenta odpowiedź jest w pełni twierdząca. Przedstawiona do oceny monografia mgr. Tomasza Greniucha stanowi, bowiem udany wynik nieczęstej umiejętności przeprowadzenia gruntowych badań realizowanych według kanonów naukowych z osobistą pasją.

Autor sprawnie porusza się w obrębie analiz źródeł i trafnie formułuje udokumentowane źródłowo tezy. W przystępny i klarowny sposób wprowadza do naukowego świata ustalenia o dziejach i walce bardzo ważnego na mapie antykomunistycznego oporu oddziału zbrojnego i przywraca należne mu miejsce w najnowszej historii Polski. Owocami rzetelności i wnikliwości badań wypełnia nie tylko jedną z „białych plam” polskiej historiografii, ale także dokonanyimi ustaleniami honoruje ludzi naznaczonych przez system komunistyczny piętnem „wrogów ludu” i „bandytów”.

Rozprawa doktorska „*Chrystus za nas, my za Chrystusa*”... wydobywa z naukowego niebytu temat ważny. Mimo, że dotyczy jedynie fragmentu polskich dziejów o ściśle regionalnym charakterze, stanowi cenny wkład w proces całościowego poznawania oblicza komunizmu w Polsce, szczególnie w jego początkowym, stalinowskim, zbrodniczym okresie. Historia Zgrupowania NSZ „Bartka” w precyzyjny sposób ukazuje mechanizmy uruchomienia w Polsce przez rządy komunistyczne masowego terroru i będącego odpowiedzią na niego powszechnego oporu społecznego z jego najbardziej wyrazistą formą – zbrojnym podziemiem antykomunistycznym. Poprzez przytoczone w pracy niezliczone przykłady represji, w tym szczególnie opisu operacji „Lawina” Autor obnaża represyjny charakter instalowanej w kraju od 1944 r. na władzy.

W przekonaniu recenzenta pozytywna całościowa ocena przedstawionej do recenzji pracy nie jest urzędowym wystawieniem świadectwa jej ostatecznej doskonałości. Przed skierowaniem monografii Zgrupowania NSZ „Bartka” do druku zachęcam Autora do rozważenia, czy niektóre fragmenty pracy nie mogłyby mieć innej, korzystniejszej dla jej całokształtu formy.

Najważniejszym elementem merytorycznego sporu z T.Greniuchem jest treść rozdziału XI. *Operacja „Lawina” – ubecka prowokacja*. Na tle wysokiego poziomu pracy ta jego część zdecydowanie nie przystaje do całości. Z niezrozumiałych powodów uzasadnienie dla nietrafnych zresztą twierdzeń dotyczących miejsc likwidacji trzech grup oddziału „Bartka” na terenie Opolszczyzny we wrześniu 1946 r. Autor czerpie z miesięcznika „Odkrywca”, nie z oficjalnych, dostępnych w Instytucie Pamięci Narodowej dokumentów. Nie jest prawdą, że pierwszą grupę żołnierzy „Bartka” zlikwidowano w kolonii Neuhammer, dziś Chróścina koło Starego Grodkowa (s. 364, przypis 1245). Miejscem tym jest, bowiem położona dwadzieścia

kilometrów dalej dawna posiadłość Scharfenberg, obecnie nieistniejąca, w okolicach Łambinowic.

Żałować należy, że w monografii nie ma żadnych informacji o prowadzonych na terenie wspomnianego folwarku przez kilka ostatnich lat przez IPN poszukiwaniach, zakończonych odnalezieniem szczątków ludzkich oraz ryngrafów, orzełków i elementów wojskowego wyposażenia należących do partyzantów „Bartka”. Nie ma także choćby wzmianki o tym, że 1 lutego br. na konferencji identyfikacyjnej w Warszawie IPN ujawnił potwierdzone badaniami genetycznymi pierwsze nazwiska zamordowanych na lotnisku w Starym Grodkowie żołnierzy NSZ.

Taką samą, niską wartość ma nieprzemyślany i w konsekwencji nadający się do gruntownej zmiany aneks nr 13 poświęcony próbom ustalenia miejsc masowych mordów na Opolszczyźnie (s. 464-469). W odróżnieniu od całości pracy opartej o naukową analizę źródeł ta jej część jest kompilacją osobistych przemyśleń badacza i nieweryfikowalnych przekazów ustnych. Symbolicznym podsumowaniem „wartości” bezkrytycznie użytych źródeł pozostaje fragment mówiący o poszukiwaczu, który „... dał głowę, że w tym miejscu zostali zamordowani partyzanci „Bartka” (s. 466).

Autor myli także fakty związane z trzecim miejscem likwidacji; leśniczówką „Hubertus” położoną w pobliżu wsi Barut na pograniczu województw śląskiego i opolskiego (s. 369).

Przy weryfikacji dotychczasowych zapisów należy też bezwzględnie usunąć lub zmienić nieprawdziwą informację o odnalezieniu szczątków por. Stanisława Kopika „Zemsty” w 2013 r. w wyniku prac prowadzonych przez IPN na powązkowskiej „Łączce” w Warszawie (s. 332, przypis 1137).

Zweryfikować należy również informację o śmierci w latach sześćdziesiątych zabójcy „Bartka” milicjanta Rudolfa Dadaka. W rzeczywistości popełnił on samobójstwo w Czechowicach 19 II 1954 r. (IPN Ka 0146/236, Akta osobowe Rudolfa Dadaka, k. 259).

Wysoką wartość rozprawy T.Greniucha obniża, niestety brak profesjonalnej redakcji i korekty tekstu, skutkiem czego maszynopis zawiera szereg błędów, w tym – co nie powinno mieć miejsca – ortograficznych, uchybień, niezręczności językowych i powtórzeń. Ich eliminacja – w ocenie recenzenta – nie będzie działaniem nadmiernie trudnym, pozwoli natomiast nadać przyszłej publikacji najwyższy poziom merytoryczny i edytorski.

Autor powinien dołożyć ponadto starań, aby usunąć błędne, niekiedy wręcz humorystyczne zapisy w postaci:

-s. 161 „Leśni Żołnierze prowadzili wyczerpujący fizycznie tryb życia”.

-s.171 „W relacjach z przełożonymi [„Bartek”] używał twardego, wojskowego języka, często publicznie upominając podkomendnych”.

-s. 186 „Osobną grupę wypadków stanowiły tzw. rozbicia posterunków MO i placówek UB. Były to akcje zbrojne polegające na wtargnięciu do budynku będącego celem ataku”.

-s. 239 „Pijany członek PPR-u, który będąc trzeźwy”.

Przyszła korekta powinna objąć pojawiające się w tekście powtórzenia m.in. na stronach: 179 i 180, 170 i 257, 169 i 308 (dwukrotne przytoczenie rozkazu nr 105).

Zdefiniowane w recenzji uwagi odnoszące się głównie do technicznej, nie merytorycznej strony dysertacji nie mają większego wpływu na jej pozytywną ocenę, choć – należy to wyraźnie podkreślić – ją zaniżają. Wyrażam nadzieję, że pomogą Autorowi w udoskonaleniu pracy, a zakreszone w recenzji pola do dyskusji zechce potraktować jako naturalne w świecie nauki wyzwanie do rzeczowego sporu.

*****

Doceniając wartość przedstawionej do recenzji pracy, spełniającej wymagania stawiane dysertacjom doktorskim, jej wartość dla polskiej historiografii, zaprezentowane umiejętności samodzielnej pracy naukowej oraz wysoki poziom warsztatu badawczego Autora, stawiam wniosek o dopuszczenie mgr. Tomasza Greniucha do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Dr hab. Krzysztof Szwagrzyk

52-117-114